

М. М. Обіход¹, М. Я. Нагірняк²

¹Національна академія сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного м. Львів, Україна

²Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5381-808X> – М. М. Обіход

<https://orcid.org/0000-0002-1292-4716> – М. Я. Нагірняк

Lviv_kosak@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ, ЯК ОДНІЄЇ З ПРІОРИТЕТНИХ СОЦІАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

Проведено дослідження особливостей реалізації соціальної політики захисту дітей, як пріоритету соціальної функції держави в контексті реформування сьогоденних принципів соціального захисту у сфері охорони дитинства, зокрема ті, що визначені у нормативно-правових актах стосовно захисту прав дітей на національному рівні.

Проаналізовано сфери забезпечення реалізації основних засад державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а саме: створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї; забезпечення пріоритету сімейних форм влаштування враховуючи і таку досить нову форму тимчасового влаштування, як «патронат»; захист майнових, житлових та інших прав і інтересів таких дітей; створення належних умов для їх фізичного, інтелектуального, духовного та психофізичного розвитку, підготовки дітей до самостійного життя; забезпечення права на здоровий розвиток; забезпечення соціально-правових гарантій тощо.

Доведено, що існуючий в державі механізм не може повністю усунути проблему соціального сирітства в Україні, можливо тільки здійснити заходи щодо його профілактики шляхом проведення профілактичної роботи серед населення та забезпечення реалізації взятих державою зобов'язань щодо повного державного забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Актуальним в умовах сьогодення, є забезпечення можливості для отримання дітьми прав, які закріплені законодавством України.

Пропонується виокремлення принципів державної політики у сфері охорони дитинства, як окремого структурного елемента, що має сприйматись, як дитиноцентричний підхід у формуванні та подальшій реалізації політики у сфері охорони дитинства в Україні.

Ключові слова: державна політика, захист прав дітей, соціальна функція, стратегія, концепція.

М. М. Obikhod¹, M. Ya. Nahirniak²

¹National Academy of Ground Forces
named after Hetman Petro Sahaidachny, Lviv, Ukraine

²Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

DEVELOPMENT OF CHILDREN'S SOCIAL PROTECTION POLICY AS ONE OF THE PRIORITY SOCIAL FUNCTIONS OF THE STATE

A study was conducted on the peculiarities of the implementation of the social policy of child protection, as a priority of the social function of the state in the context of reforming today's principles of social protection in the field of childhood protection, in particular those defined in normative legal acts on the protection of children's rights at the national level.

Areas of ensuring the implementation of the main principles of state policy regarding the social protection of orphans and children deprived of parental care have been analyzed, namely: creation of conditions for realizing the right of every child to be raised in a family; ensuring the priority of family forms of employment, taking into account such a fairly new form of temporary employment as "patronage"; protection of property, housing and other rights and interests of such children; creation of appropriate conditions for their physical, intellectual, spiritual and psycho-physical development, preparation of children for independent life; ensuring the right to healthy development; provision of social and legal guarantees, etc.

It has been proven that the mechanism existing in the state cannot completely eliminate the problem of social orphanhood in Ukraine, it is only possible to implement measures for its prevention by conducting preventive work among the population and ensuring the implementation of the obligations taken by the state regarding the full state support of orphans and children deprived of parental care. It is relevant in today's conditions to ensure the possibility for children to obtain the rights enshrined in the legislation of Ukraine.

It is proposed to single out the principles of state policy in the field of childhood protection as a separate structural element, which should be perceived as a child-centric approach in the formation and further implementation of policy in the field of childhood protection in Ukraine.

Keywords: state policy, protection of children's rights, social function, strategy, concept.

Постановка проблеми. Проблема сирітства, як соціального явища, існує практично у всьому світі. Кожна країна намагається у різні способи та методи запобігти цьому явищу або швидко та досконало на нього реагувати намагаючись не завдати психологічної травми дитині. В Україні у зв'язку з широкомасштабною агресією росії, проблема поліпшення становища дітей, які залишилися без батьківської опіки, набуває особливої значущості. Чисельність таких дітей в Україні станом на 31 грудня 2019 року становила понад 70 тисяч. Хоча причини, з яких діти позбавляються батьківського піклування та виховання, досить різні, проте наслідок один – дитина позбавляється конституційного права на сімейне виховання та батьківське піклування. А тому, одним з найвищих соціальних обов'язків держави є соціальний захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Враховуючи той факт, що згідно з Конституцією України та іншими нормативно-правовими документами держава зобов'язана забезпечити утримання та виховання таких дітей, то і державна політика має формувати принципи забезпечення належного рівня соціального захисту такої категорії дітей, як діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Зважаючи на вище зазначене, бачимо потребу в аналізі сфери забезпечення реалізації основних засад державної політики щодо соціального захисту таких дітей, а саме: створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї; забезпечення пріоритету сімейних форм влаштування враховуючи і таку досить нову форму тимчасового влаштування, як «патронат»; захист майнових, житлових та інших прав і інтересів таких дітей; створення належних умов для їх фізичного, інтелектуального, духовного та психофізичного розвитку, підготовки дітей до самостійного життя; забезпечення права на здоровий розвиток; забезпечення соціально-правових гарантій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сьогодні вивченням проблематики соціального захисту прав дітей та соціального захисту населення загалом займаються такі науковці, як: Я. Бордіян, В. Лис, В. Собченко, В. Москаленко, В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова. Дослідженнями проблематики реформування та вдосконалення системи соціальних послуг загалом і послуг для дітей та сімей із дітьми, реформування інституційного догляду дітей, зокрема, займаються такі українські

дослідники, як Л. Волинець, Н. Комаров, О. Антонова-Турченко, І. Іванова, І. Пеша, А. Капська, І. Пінчук, С. Толстоухова, М. Лукашевич, І. Мигович та інші.

Виокремлення невіршених раніше частин загальної проблеми. Слід констатувати, що сучасний стан наукової розробки щодо формування політики соціального захисту дітей та проблеми діяльності органів публічного управління і місцевого саморядування у сфері соціальної роботи з дітьми вразливих категорій в Україні є недостатнім, оскільки ця сфера перебуває у процесі реформування та трансформації. Опрацьовані джерела наукових досліджень стосувалися здебільшого окремих аспектів функціонування системи соціального забезпечення населення, частково роботи з дітьми, а саме: історії становлення та розвитку, напрямів та форм соціальної роботи щодо сімей з дітьми.

Виклад основного матеріалу.

Основним міжнародним документом, який встановлює вимоги до забезпечення прав дитини, є Конвенція ООН про права дитини, яка має обов'язкову силу для держав, які її ратифікували. Прийняття у 2018 році Постанови Кабінету Міністрів України № 453 «Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року» [8], стало продовженням важливих дій держави з метою подальшої розбудови системи захисту прав і найкращих інтересів дітей в Україні у відповідності до міжнародних стандартів. Слід також зауважити, за роки дії Закону України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» від 23.05.2008 р. № 2564 відбулися позитивні зміни у системі захисту прав дітей. Водночас залишилось багато невіршених питань у різних сферах соціальної функції держави, одна з таких захист прав дітей. У Конвенції ООН про права дитини зазначено, що сім'я є основним осередком суспільства та природним середовищем для зростання і благополуччя всіх її членів, особливо дітей. Тому одним з прав дитини є право на проживання у складі сім'ї, разом з батьком і матір'ю, «право не розлучатися з батьками» і «право на їх піклування». Кожна п'ята сім'я – має одного з батьків, де дитину виховує, як правило, мати. Особливого захисту потребують діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. За даними Міністерства соціальної політики

України, протягом 2019 року загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зменшилася на 1274 і станом на 31.12.2019 становила 70 491 дитину. Із них 22 126 дітей-сиріт та 48 365 дітей, позбавлених батьківського піклування і кожна така дитина потребує особливої уваги з боку держави (станом на 01.01.2018 р. – 71 765 дітей) [2]. Важливим для розуміння масштабу проблеми сирітства в Україні як біологічного, так і соціального, також є те, що більшість дітей, якими опікується держава, залишаються під її наглядом до досягнення повноліття. Головною причиною проблеми соціального сирітства в Україні є формування прошарку соціопатичних сімей в умовах економічної та соціальної нерівності, поширення бідності й злиденності, безробіття, алкоголізму, наркоманії, насильства серед частини сімей. Однак, такі явища як нестабільність шлюбу, поширеність неповних сімей з дітьми, перебування їх у складних життєвих обставинах в умовах сьогодення посилюють ризик соціального сирітства, безпритульності та бездоглядності певної частини дітей. Слід зазначити, що з 2011 року відбувалось скорочення чисельності дітей цієї категорії завдяки досить правильній соціальній політиці: роботі з сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах, з самотніми матерями, підтримці національного всиновлення тощо. Відбувалось певне зменшення чисельності таких дітей і в останні два роки, але в сучасній ситуації це – не результат ефективної діяльності держави, а наслідок скорочення території, яку вона контролює і де можливий облік цих дітей. Проблема соціального сирітства, бездоглядності та безпритульності частини дітей може бути вирішена лише у контексті загального соціально-економічного та демографічного оздоровлення українського суспільства, покращення економічної ситуації, подолання таких соціальних патологій, як алкоголізм, наркоманія, насильство. Проте активна політика держави та громадських організацій щодо запобігання цьому явищу може дати позитивні результати. Враховуючи той факт, що ставлення держави до проблем дітей, особливо до проблем дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є показником розвитку суспільства, тому, основною державної політики щодо захисту таких дітей, є створення дієвої нормативної правової бази щодо захисту їх прав і гарантій. Одним із основних напрямів реалізації державної соціальної політики в Україні є профілактика соціального сирітства та забезпечення захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Слід згадати активізацію роботи Міністерства соціальної політики України в цьому напрямку, а саме вироблення певної Стратегії на 2020-2022 роки [9], в якій зазначено що місія Міністерства полягає в формуванні та реалізації державної соціальної політики, спрямованої на створення умов для інтеграції осіб з інвалідністю у суспільне життя, забезпечення прав та інтересів дітей, сприяння їх вихованню у сімейному середовищі, надання соціальної підтримки особам і сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах та самостійно не можуть їх подолати у зв'язку з чим щороку збільшується кількість сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, що призводить до скерування дітей у заклади інституційного догляду та виховання. На сьогодні близько 100 тис. дітей перебувають в інституційних закладах, 90% з них не готові до життя в соціумі, 92 % дітей мають батьків, з них близько 30 % можуть повернутися у сім'ю, а щороку близько 8 тис. дітей потрапляють до притулків для дітей та центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, близько 13 тис. дітей перебувають в стані гострого неблагополуччя, з яких 30% вилучається із небезпечного середовища. Близько 5 тис. дітей страждають від кримінальних правопорушень, у тому числі понад 1 тис. – від тяжких та особливо тяжких злочинів [2]. На кінець 2019 року зареєстровано понад 95 тис. звернень з приводу домашнього насильства, що на 11% більше порівняно з аналогічним періодом 2018 року. У службах у справах дітей обліковано понад 2 000 дітей, які постраждали від жорстокого поводження з ними. Усім дітям, які постраждали від різних видів насильства, було надано відповідну допомогу. В центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді обліковувалось близько 6 тис. сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у яких виявлено жорстоке поводження, зокрема домашнє насильство. У таких сім'ях виховується близько 2 тис. дітей. Загалом соціальними послугами, спрямованими на боротьбу із домашнім насильством, було охоплено понад 12 тис. осіб [9]. На сьогодні при всіх районних державних адміністраціях та міських радах міст обласного значення утворені та функціонують служби у справах дітей, але їхні кадрові ресурси є недостатніми для забезпечення належного рівня соціального захисту дітей – мешканців відповідної території. Станом на 31.12.2019 кількість дітей в Україні становила близько 7 млн, при цьому в службах у справах дітей нараховувалось близько 3 тис. штатних одиниць (в окремих районних державних адміністраціях у таких службах працювали 1–2 особи). Станом на 01.01.2020 утворено лише 220 служб у справах дітей (22,5%) у

979 об'єднаних територіальних громадах. Відсутність достатньої кількості соціальних працівників, фахівців із соціальної роботи на рівні громад призводить до неможливості вчасного виявлення проблем у сім'ях з дітьми та надання їм допомоги [9].

Для подолання вищенаведених негативних явищ Міністерство соціальної політики України пропонує:

- розроблення нормативно-правових актів у частині повноважень об'єднаних територіальних громад щодо провадження діяльності з усиновлення та утворення прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу;

- удосконалення порядку визначення потреб громади у послугах для дітей та сімей з дітьми;

- удосконалення порядку надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення та компенсації надавачам вартості соціальних послуг;

- розроблення і затвердження державних стандартів соціальних послуг для дітей з інвалідністю;

- розроблення положення про діяльність мобільних бригад для надання соціальних послуг за місцем проживання дітям з інвалідністю та сім'ям з дітьми;

- врегулювання питань призначення, припинення та виплати державної допомоги на дітей батькам, які влаштовують їх до інституційних закладів на цілодобове перебування;

- сприяння розвитку інфраструктури для батьків з маленькими дітьми, зокрема, запровадження утворення дитячих кімнат для надання особам, які працюють, послуг з тимчасового догляду за дітьми;

- вивчення питання необхідності нормативно-правового врегулювання єдиного підходу до створення та функціонування сімей, які взяли на виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які залишились без піклування батьків, визначення обґрунтованої кількості дітей у них, введення спеціалізації таких сімей;

- сприяння збільшенню розміру державної соціальної допомоги на дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях;

- розроблення методології визначення потреби у навчанні / підвищенні кваліфікації фахівців інституційних закладів під час реформування закладу;

- сприяння нормативно-правовому врегулюванню заборони на влаштування до інституційних закладів дітей віком до трьох років;

- проведення національних, регіональних і місцевих інформаційно-комунікаційних кампаній для привернення уваги громадськості до проблематики насильства у різних його проявах, формування нульової толерантності до цього явища;

- забезпечення цілодобового безоплатного прийому звернень з питань запобігання та протидії домашньому насильству, торгівлі людьми, насильству за ознакою статі, насильству стосовно дітей [9].

У науковій літературі відсутнє єдине трактування поняття «соціальні сироти». Проте, у науковій літературі цей термін часто вживається і є такі його визначення: «соціальне сирітство – це «соціальне явище, спричинене ухиленням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків стосовно дитини»; явище, обумовлене ухиленням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків по відношенню до дитини» [11]. Розрізняють два основні види сирітства: біологічне сирітство та соціальне сирітство. Кожному виду сирітства відповідає певна категорія дітей, яким в установленому законодавством порядку надано відповідний статус: біологічному – діти-сироти; соціальному – діти, позбавлені батьківського піклування. Зокрема, відповідно Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866, «статус дитини-сироти» надається дітям, у яких померли або загинули батьки, що підтверджується свідоцтвом про смерть кожного з них. Соціальні сироти – діти, позбавлені батьківського піклування – це діти, які стали сиротами при живих батьках, котрі мали девіантну поведінку, що призвело до нормативно-правового позбавлення їх батьківських прав по відношенню до своїх неповнолітніх дітей; відібранням дітей у таких батьків без позбавлення відповідних батьківських прав; визнанням батька та матері (або одного з батьків) безвісно зниклими, відсутніми чи недієздатними у т.ч. через хворобу; оголошенням їх померлими у відповідному порядку; перебуванням в місцях позбавлення волі за кримінально-карану діяльність або перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами поліції [4]. Також до цієї категорії відносять дітей, від яких у свій час батьки відмовилися; діти, батьки яких не виконують своїх нормативних обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням цих батьків на тимчасово окупованій території України або в зоні проведення воєнних дій; безпритульні діти та діти вулиці. Необхідно зазначити, що

«статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування» визначається як «визначене відповідно до законодавства становище дитини, яке надає їй право на повне державне забезпечення й отримання передбачених законодавством пільг та яке підтверджується комплектом документів, які засвідчують обставини, через які дитина не має батьківського піклування». Основною метою реалізації політики держави стосовно таких дітей визначено поліпшення становища дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, створення належних умов для їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, підготовка до самостійного життя [1].

На сьогодні, основу соціального захисту дітей цієї категорії становить ряд нормативно-правових актів, серед яких можна виділити такі групи:

1. Законодавчі акти у сфері захисту прав дітей (Конституція України, Конвенція ООН про права дитини, Сімейний кодекс, Цивільний кодекс, Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» тощо).
2. Законодавчо-нормативні акти у сфері соціальної підтримки і соціального забезпечення сімей з дітьми («Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» тощо).
3. Нормативно-правові акти, що регламентують процедуру виявлення дітей, які залишилися без батьківського піклування, та їх подальшого влаштування (Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини», Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 905 «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей», Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 565 «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю», Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 564 «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу» тощо).

Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) розглядає соціальний захист через призму дотримання основних прав людини, а також вважає, що держава зобов'язана забезпечити економічну та соціальну підтримку найбільш вразливих верств населення. У своїй діяльності

ЮНІСЕФ так трактує поняття «соціальний захист дітей»: соціальна допомога і економічна підтримка, спрямована на сім'ю або на кожну дитину і соціальні послуги, що включають в себе підтримку та альтернативний догляд. Зокрема таке визначення передбачає: 1) соціальну допомогу/ економічну підтримку – грошові виплати, допомога по догляду за дитиною, соціальні пенсії, податкові пільги, продуктові субсидії, пільговий порядок оплати; 2) соціальні послуги для дітей та їх сімей, у тому числі захисні (профілактичні) послуги – прийомні сім'ї, усиновлення, інституційний догляд, служби підтримки дітей з особливими потребами, а також догляд за малолітніми дітьми [1].

Соціальний захист – це одна з функцій держави, що означає комплекс заходів матеріальної підтримки непрацевдатних, найменш захищених громадян. О. Потопахіна трактує поняття «соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» як систему «гарантованих державою економічних, юридичних, організаційних заходів щодо повного державного забезпечення відповідно до державних соціальних стандартів і отримання передбачених законодавством пільг для задоволення їх життєво необхідних потреб та створення умов для нормальної життєдіяльності [6]. Враховуючи те, що поняття державної політики щодо соціального захисту дітей які залишилися без піклування батьків, законодавчо не закріплене, а також не достатньо розроблене у науковій літературі, слід підтримати визначення О. Мордань: «державна політика щодо соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків – це організована і цілісна система діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямована на поліпшення становища дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та бездоглядних дітей, з метою відновлення і реалізації їх прав на сімейне піклування, забезпечення добробуту і повноцінного розвитку, створення умов для оптимального життєвого облаштування в суспільстві» [5].

В Україні основні завдання держави у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування визначені багатьма законодавчими актами, які були згадані вище. Головні ж положення щодо соціального захисту дітей зазначеної категорії містяться в законодавчому документі держави – Законі України «Про охорону дитинства» [10]. Цим законом визначені основні положення щодо створення необхідних умов для всебічного і гармонійного розвитку, підготовки до самостійного життя та праці дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Зокрема, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, можуть бути передані під опіку чи піклування, на усиновлення або бути влаштовані на виховання. При цьому на виховання можуть передаватися в сім'ї громадян (приймні сім'ї), в будинки дитини, дитячі будинки, школи інтернати, школи соціальної реабілітації, дитячі будинки сімейного типу. Контроль за умовами виховання і проживання таких дітей покладається на органи опіки і піклування, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді й інші спеціально уповноважені органи. Крім того, Конституцією України закріплено основний принцип захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу [3]. Основним законом закріплено, що кожна дитина має право на виховання в сім'ї. Хоча діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, позбавлені можливості виховуватися в біологічній родині, держава забезпечує реалізацію їх прав через запровадження інституцій сімейного виховання такі як приймні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу, які функціонують в Україні з 1987 року.

Що стосується права на матеріальне забезпечення з боку держави, то це питання регулюється Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [7] та прийнятими відповідно до нього іншими нормативно-правовими актами. Так, наприклад, призначаються такі види державної допомоги: 1) допомога при народженні дитини – може надаватися опікунові, який постійно проживає на території України разом з дитиною, з метою створення належних умов для повноцінного утримання протягом двох місяців з дня народження дитини; 2) допомога по догляді за дитиною до досягнення нею трирічного віку – право на призначення такої допомоги може мати усиновитель, опікун, дідусь, бабуся або інший родич, який фактично здійснює догляд за дитиною; 3) допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; 4) допомога при усиновленні дитини, яка надається особам, які усиновили дитину, незалежно від одержання на дитину інших видів допомоги [7].

Аналіз положень Сімейного, Цивільного, Житлового Кодексів України, Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», Закону України «Про охорону дитинства» дає можливість стверджувати, що законодавчі акти вимагають здійснення контролю за збереженням житлових та майнових прав дітей, наприклад, на етапі здійснення правочинів з нерухомим майном, право власності на яке або право користування яким мають діти, шляхом надання органами

опіки та піклування згоди на вчинення зазначених правочинів. Беручи до уваги, проведені дослідження щодо комплексу нормативно-правових актів, які закріплюють соціальну роль держави у сфері захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дають можливість зазначити, що незважаючи на наявну систему нормативно-правових актів, які спрямовані на захист прав дітей, дитина все одно на сьогодні є незахищеною з боку держави, особливо діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, реалізація всіх прав яких повністю не забезпечена. Проте, державна політика повинна бути спрямована на забезпечення реалізації взятих державою зобов'язань щодо повного державного забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Соціальна функція держави, в тому числі має бути уособленням певної політики у сфері соціального захисту дітей, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, базуватись на комплексі засобів та заходів, спрямованих на захист сирітства, поєднанні правил та норм нормальної життєдіяльності дітей, які з певних причин залишилися без батьківської опіки. Існуючий в державі механізм не може повністю усунути проблему соціального сирітства в Україні, можливо тільки здійснити заходи щодо його профілактики шляхом проведення профілактичної роботи серед населення та забезпечення реалізації взятих державою зобов'язань щодо повного державного забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Таким чином, актуальним в умовах сьогодення, є забезпечення можливості для отримання дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, прав, які закріплені законодавством України. Тому, враховуючи сьогоденний стан щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та низку прийнятих нових законодавчих актів основними тенденціями реалізації державної політики стосовно забезпечення належних умов життя дітей цієї категорії, можливості для отримання дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, прав, які закріплені законодавством України повинно стати:

1) реформування системи інституційного догляду та виховання дітей;

2) поліпшення стану забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування;

3) формування постійної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам для придбання або будівництва соціального

житла для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування;

4) подальший розвиток сімейних форм виховання шляхом створення прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу;

5) впровадження послуги з альтернативного догляду – патронату над дитиною та послуги стосовно підготовки дітей до самостійного життя – наставництва;

б) активне впровадження надання соціальних послуг на рівні громади.

Список літератури:

1. Бавол Т. Нормативно-правове регулювання державного соціального захисту сирітства в Україні (на прикладі Закарпатської області).

URL: www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik9/fail/Bavol.pdf#_utmzi_1_.

2. Інформація з офіційного сайту Міністерства соціальної політики України.

URL: www.msp.gov.ua/news/15302.html.

3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

4. Кузьмін В.В. Теоретичний аналіз проблеми інтеграції у суспільства дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: соціально-психологічний аспект // Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти. № 1. 2017. С 3–8.

URL: journals.uran.ua/apppfo/issue/view/5421.

5. Мордань О.О. Державна політика щодо соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2015. 20 с.

6. Потопахіна О.М. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: поняття та види : : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2008. 20 с.

7. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-ХІІ.

URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2811-12.

8. Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 р. № 453. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF#Text.

9. Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства соціальної політики України на 2020 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановим (2021–2022 роки) : Наказ Міністерства соціальної політики України від 07.02.2020 р. № 97. URL: www.msp.gov.ua/documents/5641.html?PrintVersion.

10. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III.

URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14.

11. Чеховська І.В. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації [монографія]. Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута», 2013. 736 с.

References:

1. Baval T. Normatyvno-pravove rehuliuвання derzhavnoho sotsialnoho zakhystu syrytstva v Ukraini (na prykladi Zakarpatskoi oblasti). [Normative and legal regulation of state social protection of orphans in Ukraine (on the example of Zakarpattia region)]. Retrieved from

www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik9/fail/Bavol.pdf#_utmzi_1_. [in Ukrainian].

2. Informatsiia z ofitsiinoho сайту Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy. [Information from the official website of the Ministry of Social Policy of Ukraine]. Retrieved from www.msp.gov.ua/news/15302.html. [in Ukrainian].

3. Konstytutsiia Ukrainy: pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku (1996). [The Constitution of Ukraine: adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996 (1996)]. [in Ukrainian]. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

4. Kuzmin V.V. (2017). Teoretychnyi analiz problemy intehratsii u suspilstva ditei-syryt ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia: sotsialno-psykholohichni aspekt. [Theoretical analysis of the problem of integration into society of orphans and children deprived of parental care: socio-psychological aspect]. Aktualni problemy pedahohiky, psykholohii ta profesiinoi osvity. № 1. S 3–8. Retrieved from journals.uran.ua/apppfo/issue/view/5421. [in Ukrainian].

5. Mordan O.O. (2015). Derzhavna polityka shchodo sotsialnoho zakhystu ditei, yaki zalyshylysia bez pikluvannia batkiv : avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr. : 25.00.02. [State policy on social protection of children left without parental care : autoref. thesis ... candidate sciences from state example]. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv, 20 s. [in Ukrainian].

6. Potopakhina O.M. (2008). Sotsialnyi zakhyst ditei-syryt ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia: poniattia ta vydy : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.05. [Social protection of orphans and children deprived of parental care: concepts and types : autoref. thesis ... candidate law of science]. Nats. un.-t «Odeska yurydychna akademiia». Odesa, 20 s. [in Ukrainian].

7. Pro derzhavnu dopomohu simiam z ditmy (1999) [About state assistance to families with children (1999)] : Zakon Ukrainy (21.11.1992 r. № 2811-XII). [in Ukrainian]. Retrieved from

zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2811-12.

8. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi sotsialnoi prohramy «Natsionalnyi plan dii shchodo realizatsii Konventsii OON pro prava dytyny» na period do 2021 roku (2018). [On the approval of the State Social Program «National Action Plan for the Implementation of the UN Convention on the Rights of the Child» for the period until 2021. (2018)] : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (30.05.2018 r. № 453). [in Ukrainian]. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF#Text.

9. Pro zatverdzhennia Stratehichnoho planu diialnosti Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy na 2020 biudzhetni rik i dva biudzhetni periody, shcho nastaiut za planovym (2021–2022 roky) (2020). [On the approval of the Strategic Plan of the

Ministry of Social Policy of Ukraine for the 2020 budget year and the two upcoming budget periods (2021-2022 years) (2020)] : Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy (07.02.2020 r. № 97). [in Ukrainian]. Retrieved from www.msp.gov.ua/documents/5641.html?PrintVersion

10. Pro okhoronu dytynstva (2001). [About the protection of childhood (2001)] : Zakon Ukrainy (26.04.2001 r. № 2402-III). [in Ukrainian]. Retrieved from zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14.

11. Chekhovska I.V. (2013). Derzhavna simeina polityka v Ukraini: teoriia ta praktyka realizatsii [monohrafiia]. [State family policy in Ukraine: theory and practice of implementation [monograph]]. Kamianets-Podilskyi, TOV «Drukarnia «Ruta». 736 s. [in Ukrainian].

© М. М. Обіход, М. Я. Нагірняк, 2023.

Оглядова стаття.

Надійшла до редакції 09.11.2023.

Прийнято до публікації 13.12.2023.